

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

BÜTÇE AÇIKLARI ÜZERİNDE ETKİLİ OLAN MAKRO EKONOMİK FAKTÖRLERİN ANALİZİ*

Recep AKAN¹

Öğr.Gör.Dr.

Ege Üniversitesi, Tire Kutsan Meslek Yüksekokulu

E-mail: recep.akan@ege.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-9508-0418

Hakan AY

Prof.Dr.

Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

E-mail: hakan.ay@deu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-7140-2750

Öz

Bütçe denklığı kavramı kamu kesimi gelir ve harcamalarının eşit olmasını ifade ederken, bütçe açığı kavramı ise harcamaların, gelirlerden fazla olması durumunu ifade etmektedir. Bütçe açıklarının ölçüm yöntemleri olarak; geleneksel açık, birincil açık, işlevsel açık, nominal açık, reel açık, cari hesapta açık, sermaye hesabında açık, yurtiçi ve yurt dışı açık yöntemleri kullanılmaktadır. Bütçe açıkları

---

* Bu çalışmada bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

Bu çalışma Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. Hakan AY danışmanlığında Öğr.Gör.Dr.Recep AKAN tarafından hazırlanan doktora tez çalışmasından türetilmiştir.

¹ **Sorumlu Yazar:** recep.akan@ege.edu.tr

Atf (APA): Akan, R. & Ay, H., (2023), Bütçe Açıkları Üzerinde Etkili Olan Makro Ekonomik Faktörlerin Analizi, Ekonomi Bilimleri Dergisi, 15 (2): 202-228., <https://doi.org/10.55827/ebd.1313561>.

Lisans: Bu makalenin kullanım izni Creative Commons Attribution-NoCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND3.0) lisansı aracılığıyla bedelsiz sunulmaktadır.

üzerinde etkili olan makro ekonomik faktörler olarak ise; enflasyon, faiz oranları, döviz kurları, işsizlik oranları ve büyüme oranları gibi temel ekonomik kavramlar sıralanmaktadır. Çalışmada bütçe açıklarının türleri tanımlanarak, açıklar ile makro ekonomik faktörler arasındaki etkileşim değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Bütçe, Kamu Bütçesi, Bütçe Açıkları*

Alan Tanımı: *Bütçe*

THE ANALYSIS OF MACRO-ECONOMIC FACTORS AFFECTING BUDGET DEFICITS

Abstract

While budget balance refers to the equalization of public sector revenues and expenditures, open budget deficits indicate that expenditures are greater than revenues. As measurement methods of budget deficits; traditional deficit, primary deficit, functional deficit, nominal deficit, real deficit, current account deficit, capital account deficit, models and foreign deficit methods are used. As for macroeconomic factors affecting budget deficits; Basic economic concepts such as inflation, interest rates, exchange rates, interest rates and growth rates are explained. In the study, the definition of budget deficits, their ranges and the vibration of macroeconomic factors will be increased.

Key Words: *Budget, Public Budget, Budget Deficits*

JEL Codes: *H60, H61*

1.GİRİŞ

Bütçe kavramı tarihsel gelişim süreci içerisinde ilk olarak karşımıza Batı ülkelerinde çıkmaktadır. Latince “Bulga ” kelimesi ile ifade edilen kavram, Fransızcada “Bouge ” ve “Bougette ” olarak, İngilizcede ise “Budget” şeklinde kullanılmaktadır. Dilimize Fransızca üzerinden geçmiştir. Bütçe kelime anlamı itibariyle, gelecek dönemlere ait toplanacak gelirler ile yapılacak harcamaları gösteren bir tablo olarak ifade edilmektedir (Tuğen, 2007:1).

Kamu maliyesi literatürü açısından bakıldığında bütçe kavramı ilk olarak karşımıza İngiliz belgelerinde çıkmakta ve burada kamu harcamalarının karşılanması için gerekli olan paranın bulunduğu kralın çantası olarak ifade edilmektedir (Tuğen, 2007:3). Kıta Avrupa’sında ise Fransa’ da 1862 yılında çıkarılan kanunda bütçe

kavramı, devletin yıllık gelirlerini ve harcamalarını tahmin eden ve yetkilendiren belge olarak tanımlanmıştır (Schick, 2002:20). Güncel kullanımına bakıldığında ise devletin bir yıllık süreç içerisinde yapacağı harcamalar ile elde edeceği gelirleri tahmin eden ve uygulanmasına izin veren kanun olarak tanımlanmaktadır (Ertuğruloğlu, 1969:52).

Bütçe kamu kaynaklarının nasıl kullanılacağını idareler üzerinden hangi hedeflerin gerçekleştirileceğini gösteren bir belgedir. İdarenin planlarını gerçekleştirirken uymaları gereken sınırları belirlenmesi ve devlet organlarının hareketlerinin denetlenebilmesi için bütçelerin varlığına ihtiyaç duyulmaktadır.

Bütçeleme sürecinin en önemli unsurları olarak karşımıza kanunilik ilkesi çıkmaktadır. Kanunilik ilkesi, devletlerin vatandaşlarından bir takım maddi edimleri talep edebilmesinin temelini oluşturan bütçe hakkı kavramı ile ilgilidir. Bütçe hakkı ise parlamentoların kamu ihtiyaçlarını karşılamak üzere gelir toplamalarının meşru sayılması durumunu ifade etmektedir.

En temel tanım olarak devletin gelir ve giderlerini gösteren bir belge olarak tanımlanan bütçe, geniş anlamda ise, kamu kurumlarının gelecek yıl için gelir ve giderlerini belirleyen, idareye kamu gelirlerini toplamaya ve kamu harcamalarını yapmaya izin ve yetki veren kanuni bir belge olarak ifade edilmektedir (Çoşkun, 1994:12)

2. BÜTÇE DENKLİĞİ VE BÜTÇE AÇIKLARI

Bütçe denkliği en temel olarak bütçede tahmini olarak gösterilen gelirleri ile yapılacak olan harcamalarının tam olarak eşit olmasını ifade etmektedir. Bütçelemenin iki temel unsuru olan gelir ve harcama kavramlarının tanımları ve içerikleri üzerinde ortaya atılan farklı görüşler, denk bütçe kavramını da iktisat okulları açısından oldukça tartışmalı bir konuma getirmektedir.

Bütçe denkliği kavramına çok önem veren ve kavramı devletin yapacağı harcamaları elde edeceği vergilerle karşılaması gerekliliğini vurgulayan Klasik Okul, vergi dışı unsurlarla denkleğin sağlanmasına itiraz etmiştir. Klasiklere göre bütçe denkleğinin sağlanmasında borçlanmaya ve emisyonu başvurulmamalı, vergi harici gelirler mali araç olarak kullanılmamalıdır (Günay, 2006:28).

Klasik bütçeleme tekniğinde borçlanma sadece olağanüstü giderlerin finansmanında kullanılan bir yöntemdir. Bütçede borçlanmaya başvurulması durumunda, borçlanmanın ana para ve faiz ödemeleri bütçe gelirleri ile

karşılanabilmeli ve bütçe denklığı sağlanmalıdır. Genel olarak klasik bütçe gelirleri içerisinde para basma ve borçlanma yer almamakta, buna karşılık bütçe gelirleri olarak; vergiler, harçlar, resimler, mülk ve teşebbüs gelirleri yer almaktadır. Klasikler açısından harcamaların gelirden fazla olduğu bütçe açığı istenmeyen bir durum olduğu gibi gelirlerin harcamalardan fazla olduğu bütçe fazlası olgusu da istenmeyen ve genel ekonomik dengeyi bozan bir durum olarak görülmektedir (Günay, 2006:29).

Büyük Buhran sonrası J.M. Keynes tarafından klasik bütçe görüşleri bir takım eleştiriye tabi tutulmuş krizden çıkışın ancak kamu kesimin borçlanma dahil bütün ekonomi politikası araçlarını aktif olarak kullanması ile mümkün olabileceği ileri sürülmüştür. Depresyonist ekonomik konjonktürlerle mücadelede açık bütçe politikalarının kullanılması gerektiğini söyleyen Keynesyen iktisat okulu ve Sir William Beveridge'nin ortaya koyduğu telafi edici bütçe teorisi; bütçe açıklarının, ekonomi politikalarının önemli bir unsuru olmasını sağlamıştır. Böylece kamu hizmetlerinin görülmesinde ihtiyaç duyulan kaynakların belirlenmesi ve gerçekleştirilmesi amacıyla kullanılan bütçe artık yeni fonksiyonlara kavuşarak ekonomik büyüme, istikrar, kalkınma ve gelir dağılımının iyileştirilmesi gibi yeni özellikler kazanmıştır (Türk, 1992:137)

Kamu Tercihi Teorisi ve Anayasal İktisat Okulu denk bütçe ilkesinin anayasal bir mali kural olarak uygulanması gerektiğini savunmaktadır. Bu yaklaşıma göre kamu harcamaları ve gelirleri her yıl denk olmalı ve bu durum anayasal güvence altına alınmalıdır. Denk bütçe ilkesinin anayasal bir mali kural olarak uygulanması mali disiplini sağlayacak ve böylece vergi yükü gereğinden fazla artmayacaktır (Aktan ve Dileyici, 2010:280).

Bütçe açıkları, kamu gelirleri ile kamu harcamalarını arasındaki menfi farka verilen isim olarak karşımıza çıkan kavram, ekonomi yazınında ortaya çıkardığı etkiler açısından üzerinde en çok tartışılan kavramlardan biridir. Bu tartışmalar neticesinde bütçe açıkları farklı hesaplama yöntemleri üzerinden çeşitli şekillerde belirlenmiş ve sınıflandırılmıştır.

2.1. Geleneksel Açık

Geleneksel açık, kamu borçlarındaki değişmeyi dikkate almayan, toplam gelir ve harcamalar arasındaki menfi fark olarak tanımlanmaktadır. Geleneksel açık nakit bazlı açığı ifade etmekte, tanımlama yapılırken kamu harcamaları hesabına devletin borçlanma faiz ödemelerinin dahil edilip, borç ana para ödemelerinin dahil

edilmediği, gelir hesabında ise borçlanma hasılatının dahil edilmediği bir yöntemle harcama ve gelir arasındaki farkın bulunmasını ifade eder. Özet olarak geleneksel açıktaki borç faiz ödemeleri gider olarak kaydedilirken, borç geri ödemeleri gider olarak kaydedilmez ve borçlanma ile elde edilen hasılat bütçe gelirlerinde gösterilmez (Günay, 2006:38).

Geleneksel açığın ölçülerek uluslararası kullanılmasında birtakım zorluklar bulunmaktadır. Bunun temel sebebi olarak ölçümde kullanılacak standart bir muhasebe sisteminin var olmaması gösterilmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından durum değerlendirildiğinde devlet muhasebe sistemlerinin farklılık arz etmesi ülkeler arası kıyaslamaların yapılmasını zorlaştırmaktadır. Ayrıca geleneksel açığın faiz ödemelerini kapsamaması nedeniyle enflasyondan kolayca etkilenebilir olması doğru değerlendirme yapmayı güçleştirmektedir. Enflasyon oranlarının yükseldiği bir konjonktürde faiz oranlarının da yükselme ihtimali ortaya çıkacak ve faiz oranları nispetinde bütçe açığı da yükselecektir. Geleneksel açığın bir diğer olumsuz sayılabilecek özelliği ise sadece merkezi hükümetin bütçe açığını gösteriyor olmasından kaynaklanmaktadır. Merkezi hükümet harici kamu kurumlarının bütçe pozisyonlarının gösterilmediği bu açık türünün referans alınması durumunda makro ekonomik politikaların sağlıklı bir şekilde belirlenmesi ve uygulanması zorlaşmaktadır (Şen ve Sağbaş, 2004:1-2).

Geleneksel açık yönteminin hesaplamalar için kullanılmasının yanlış sonuçlar doğurma ihtimali başka bir bütçe açığı hesaplama yönteminin kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Kamu Kesimi Borçlanma Gereği (KKBG) olarak isimlendirilen bu kavram daha geniş ölçüde kamu kesiminin mali durumunu içeriyor olması dolayısıyla bütçe açığı göstergesi olarak tercih edilmektedir. Kamu kesimi borçlanma gereği bütün kamu kesimi birimlerini içermekte ve onların gelir ve harcamaları arasındaki farkı belirtmektedir. Kamu kesimi oluşturan birimlerin gelirlerin harcamalarından fazla olması durumu ifade eden kavram ise kamu sektörü borç geri ödemesi olarak isimlendirilmektedir (Bulut, 2001:38).

2.2. Birincil Açık

Geleneksel bütçe açığının bir gösterge olarak kullanılmasının makro ekonomik hedeflerin gerçekleştirilmesinde yaratacağı sakıncaları ortadan kaldırmak için birincil açık ölçüm yöntemi geliştirilmiştir. Birincil açık, geleneksel açıktan faiz ödemelerinin düşülmesi yoluyla hesaplanmaktadır. Faiz dışı açık olarak da bilinen bu hesaplama yöntemi Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) istikrar programlarının

uygulandığı ülkelerde önemli bir makro gösterge olarak kullanılmaktadır (Aslan, 1997:20).

Birincil açık kamu kesiminin genel borç durumunu ölçmesi sebebiyle maliye politikalarının sürdürülebilir olup olmadığını değerlendirmeye olanak sağlamaktadır. Para politikası değişiklikleri faiz oranlarını da etkilemesi dolayısıyla borç ödemelerinin faizleri üzerinde de etkilidir. Sonuç olarak para politikası etkisinden arındırılmış olması dolayısıyla maliye politikasının etkinliğini ölçmek açısından birincil bütçe açığı verilerinin kullanılması daha doğru sonuçlar verecektir (Şen ve Sağbaş, 2004:8).

Faiz dışı bütçe açığı veya diğer adıyla birincil açık borçların sürdürülebilirliği açısından hükümetlerin doğrudan kontrol edebilecekleri bir alanı tanımlamaktadır. Birincil açık kamu borçlarının sürdürülebilirliği açısından oldukça önemli olmakla birlikte esas olan borç miktarının milli gelire oranının belirli bir seviyenin altında tutulmasıdır. Uzun vade hiçbir bir ülkenin bütçesi sürekli açık veren bir durumda olmamalı en azından belirli dönemlerde borç yükünün azalıyor olması istenmektedir (Tanzi, 1993:658). Sonuç olarak kamu kesiminin borçlanma maliyetlerin artmaması ve risk primlerinin aşırı yükselmemesi için kamu gelirleri ile borçların ödenebilir olması gerekmektedir.

Ekonomik parametreler üzerinde devlet müdahalesinin yaygın olarak uygulandığı gelişmekte olan ülkelerde bütçe açığı tam olarak doğru sonuçlar vermemekte ve olması gereken düzeyden fazla veya az çıkabilmektedir. Bu açıdan durum değerlendirdiğinde örneğin negatif reel faiz uygulayan bir ülke için borç miktarı olması gereken seviyenin altında kalacaktır. Birincil açık hesabının sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için söz konusu olumsuz durumların etkilerinden arındırılması gerekmektedir. Faiz oranları başta olmak üzere diğer makro ekonomik parametrelerin uzun dönem değerlerinin alınması doğru bir birincil açık hesabının yapılabilmesi açısından oldukça önemlidir (Fisher ve Easterly, 1990:127)

Açık hesabı yöntemi olarak kullanılan birincil açığın içeriğine yönelik yapılan eleştirilerin başında, borç faiz ödemelerinin enflasyona bağlı olarak değer kaybının dikkate almıyor olması gelmektedir. Bu duruma ek olarak birincil açık yöntemine iki eleştiri daha getirilmektedir. Bunlardan birincisi; finansman bazında hazırlanması dolayısıyla iyi bir muhasebe sitemine ihtiyaç duyuluyor olması, ikincisi ise; işsizlik yardımı, maaş ve ücretler gibi devletin olağan harcamalarının önceden hesaplanması sebebiyle mevcutta uygulanan mali politikaların etkisini yeterli ölçüde ortaya koyamamasıdır (Şen ve Sağbaş, 2004:9).

2.3. İşlevsel Açık

İşlevsel açık diğer adlarıyla işlemsel veya operasyonel açık olarak ifade edilmektedir. İşlemsel açık, birincil açığa faiz ödemelerinin eklenmesi ile bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle bütçe açığından, enflasyondan arındırılmış borç faiz ödemelerinin çıkarılması ile hesaplanmaktadır. Geleneksel açık hesaplanırken faiz ödemelerimin tamamı hesaba dahil edilmekte, birincil açık hesaplanırken faiz ödemeleri hesaba dahil edilmemekte ve nihayetinde işlevsel açık hesap edilirken enflasyon etkisinden arındırılmış faiz ödemeleri hesaba dahil edilmektedir (Blejer ve Cheasty, 1992: 1656).

İşlevsel açık olarak ifade edilen kavram; KKBG'nin borç faiz ödemelerinin enflasyondan arındırılmış miktarın çıkarılması ile bulunmaktadır ve literatürde "Enflasyondan Arındırılmış Açık" olarak da isimlendirilmektedir. Bu açık tanımı özellikle yüksek enflasyon yaşayan ülkelerin mali durumlarının ölçülmesi açısından önemli hale gelebilmektedir. Örnek olarak 1985 yılı Brezilya 'da operasyonel açığın GSYH'ye oranı %3,5 iken, KKBG'nin oranı ise %27,1 olarak gerçekleşmiştir (Günay, 2006:62).

Faiz yükümlülükleri geçmiş yılların borçlarına ait olması dolayısıyla mevcut mali politikaların kontrolü dışında kalmaktadır. Buna ek olarak hem para politikasının faiz oranlarını etkilemesi sonucu kamu faiz yükümlülüklerinin değişmesi durumu hem de enflasyon oranlarındaki değişmeye bağlı olarak kamu kesimi nominal borç servis oranlarında önemli etkiler ortaya çıkmaktadır. Nominal faiz oranları genel olarak enflasyon oranlarına duyarlıdır ve bunun sonucu olarak yüksek enflasyon yüksek faiz oranlarını ortaya çıkarmaktadır. Bu durum; kamu borç faiz ödemelerinin belirli bir miktarını, borç sermayesinin enflasyon oranında aşınan kısmının karşılığı olarak karşımıza çıkarmaktadır. Faiz yükümlülükleri üzerindeki enflasyon etkisinin arındırılması, anapara üzerindeki aşınmayı karşılayan miktarın, açık muhasebesinde faiz ödemesi olarak değerlendirilip harcamalar tarafında değil, finansman tarafında yazılmasını sağlayacaktır (Blejer ve Cheasty, 1992: 1656).

İşlevsel açık hesabı iki açıdan dikkatlice değerlendirilmelidir. Bunlardan birincisi kamu kesimi borçlarının sürdürülebilirliği ekonominin olanaklarına ve istikrar çabaları ile doğrudan ilişkilidir ve sonuç olarak faiz ödemelerinin enflasyon oranları ile tam bir uyum göstermesi bazı durumlarda gerçekleşmeyebilmektedir. Dikkat edilmesi gereken ikinci durum ise borç yapısının istikrarlı olmadığı ülkelerin verilerinin yorumlanmasıdır, zira kısa vadeli ve değişken faizli borç miktarı artıça enflasyon kaynaklı kayıp azalmaktadır (Şen ve Sağbaşı, 2004:11).

Nakit ve tahakkuk esaslı kamu birimlerinin ödeme ve harcama konularında ortaya çıkmaktadır. Tahakkuk esaslı itibariyle denk olan bütçe, nakit esaslı açısından açık verebilir. Nakit açığı, mali yıl boyunca yapılmış olan harcamalar ile elde edilen fiili gelir arasındaki fark olarak ifade edilir. Konsolide bütçe açıklarına avansların ilave edilip, bütçe emanetlerinin çıkarılması yolu ile nakit açığı elde edilmiş olmaktadır (Şen ve Sağbaş, 2004:13).

Hazine tarafından finanse edilecek olan açık miktarının belirlenmesi açısından nakit açığı önem arz etmektedir. Hazine genelde bütçe açığından daha büyük bir miktarı finanse etmek durumunda kalmaktadır. Çünkü nakit açıkları miktar itibariyle dönem sonu bütçe açıklarından daha büyük miktarda gerçekleşmektedir. Bütçe avans ve emanet hesapları üzerinden takip edilerek nakit açığına ulaşılmaktadır. Bütçeye gider olarak kaydedilmiş olmasına rağmen fiili olarak ödenmemiş tutarlar

Hazine tarafından finanse edilecek olan açık miktarının belirlenmesi açısından nakit açığı önem arz etmektedir. Hazine genelde bütçe açığından daha büyük bir miktarı finanse etmek durumunda kalmaktadır. Çünkü nakit açıkları miktar itibariyle dönem sonu bütçe açıklarından daha büyük miktarda gerçekleşmektedir. Bütçe avans ve emanet hesapları üzerinden takip edilerek nakit açığına ulaşılmaktadır. Bütçeye gider olarak kaydedilmiş olmasına rağmen fiili olarak ödenmemiş tutarları ifade eden bütçe emanetleri, bütçe açığını artırırken, ödeme henüz gerçekleşmediği için nakit açığını etkilememektedir. Hak sahibine peşin olarak ödenmiş olan ancak kesinleşmediği için gider olarak bütçeye kaydedilmeyen tutarları ifade eden bütçe avansları ise bütçe açığını anlık olarak etkilemese de nakit ihtiyacı yaratması dolayısıyla nakit açığını artırmaktadır (Egeli, 2002:3).

Kamu muhasebe sisteminin tahakkuk esaslı olarak işletilmesi durumunda karşılaşılan durum olan tahakkuk esaslı açık kavramı; devlet işlemlerinin fiili olarak gerçekleşmesine bakılmaksızın, mali yıl boyunca kamu kesiminin ihtiyaç duyacağı kaynakları ortaya koymayı hedeflemektedir. Sonuç olarak nakit esasında kamu kesiminin fiili olarak ödeme yaptığı harcamalar ile fiili olarak elde ettiği gelir arasındaki fark esas alınırken; tahakkuk esasında fiili olarak harcamaların yapılmış ve gelirlerin elde edilmesine bakılmaz. Tahakkuk esaslı kamu kesiminin uygulayacağı ekonomi politikasının kaynaklarını belirlenmesi ve sonuçlarını öngörülmesi açısından önem taşımaktadır (Günay, 2006:68).

2.4 Nominal ve Reel Bütçe Açıkları

Kamu kesimin yaptığı harcamalar ile elde ettiği gelirlerin nominal değerleri arasında oluşan menfi fark nominal bütçe açığı olarak tanımlanmaktadır. Bu fark harcama ve gelirlerin reel değerleri esas alınarak hesaplanmış ise bu durumda reel bütçe açığı olarak ifade edilmektedir. Nominal bütçe açığı hesaplanırken enflasyonun aşındırıcı etkisi dikkate alınmamaktadır. Bu durum özellikle yüksek enflasyonun yaşandığı dönemler için hesaplanan bütçe açıklarının gerçek değerleri ortaya koymaktan uzaklaştırmaktadır (Şen ve Sağbaş, 2004:14).

Reel bütçe açığı, enflasyonun kamu gelir ve harcamaları üzerinde oluşturduğu etkinin arındırılması yolu ile hesaplanmakta ve böylece harcamalar ile gelir arasında oluşan negatif fark gerçek değeriyle hesaplanabilmektedir. Nominal bütçe açıklarının fiyatlar genel seviyesine bölünmesi yolu ile reel bütçe açığa ulaşılabilmektedir. Reel bütçe açığının hesaplanması, kamu kesimi borçlarının reel değerlerini göstermesi açısından da önemlidir (Eisner, 1989:78).

2.5. Cari Hesapta Açık ve Sermaye Hesabında Açık

Kamu harcamalarının ekonomik sınıflandırılması cari, yatırım ve transfer harcamaları olmak üzere üç grup üzerinden tasnif edilmektedir. Ekonomik açıdan bakıldığında cari ve yatırım harcamaları üretim faktörü kullanımına yönelik olması dolayısıyla milli gelire katkı sunan harcamalardır.

Bütçe açıklarının alternatif ölçüm yöntemlerinden biri olan cari açık, sermaye miktarında ve finansal aktiflerde artışa sebep olmayan, cari gelirden cari harcamaların çıkarılmasıyla yoluyla elde edilir. Diğer bir ifadeyle geleneksel açıktan yatırım harcamaları ve sermaye gelirlerinin çıkarılması yolu ile bulunmaktadır. Net değer açığı olarak da ifade edilen bu açık türü, kamu kesiminin toplam tasarruflara ve büyümeye olan katkısını ölçmeyi hedeflemektedir (Egeli, 2002:3).

Cari açığın hesaplama yönteminde sermaye gelirleri ve yatırım harcamaları bütçe açığı hesabına dahil edilmemektedir. Çünkü yatırım harcamaları ile kamu kesimin sermaye stoğunu artmakta ve gelecek dönemlerde reel getiri elde edilebilmektedir. Yatırım harcamalarının makul finansman koşulları ile finanse edilmesi, yatırımlardan elde edilen kar ile kendi kendini finanse etmesi durumunu ortaya çıkaracak ve bu durum borçlanma maliyetleri açısından bütçeye ek yük getirmeyecektir. Cari harcamalar ise geleceğe dönük olarak gelir beklentisi

oluşturmadığından bu alanda oluşacak açıklar, maliye politikası açısından sorun oluşturabilmektedir (Şen ve Sağbaş, 2004:16).

Sermaye hesabında açık veya diğer adıyla sermaye açığı hesabı ile sermaye gelirleri ile sermaye harcamaları arasındaki fark ölçülmekte, cari gelirler ve cari harcamalar bu açık hesabına dahil edilmemektedir. Sermaye açığı kamu kesimin yatırımlarını belirtmesi açısından önemlidir ve bu yönüyle cari hesap açığından daha olumlu karşılanmaktadır (Şen ve Sağbaş, 2004:16).

Cari ve yatırım şeklinde tasnif edilen kamu harcamaları bazı olumsuz ekonomik durumların oluşmasına neden olabilmektedir. Bu olumsuzlukların başında ise ödemeler dengesi hesabını bozucu etkiler içeriyor olma riski gelmektedir. Ödemeler dengesi açısından durum değerlendirildiğinde, yatırım harcamaları ithal mal ve hizmet içeriyor olması sebebiyle cari harcamalara göre daha riskli olarak değerlendirilmektedir (Tanzi, 1993:17).

Tam istihdam düzeyinde bulunan bir ekonomide oluşan bütçe açığına, yapısal bütçe açığı veya diğer bir ifadeyle tam istihdam bütçe açığı adı verilmektedir. Bu ölçüm yöntemi ile makro dengelerde ortaya çıkan değişmelerin, bütçe üzerinde yapacağı etkilerin tahmin edilmesi hedeflenmektedir. Yapısal açık aynı zamanda uygulanan maliye politikaları ile genişletici veya daraltıcı politikalardan hangisinin uygulandığını da göstermesi açısından önemlidir.

Dönemsel açık veya diğer adıyla konjonktürel açık, ekonomik dalgalanmalar etkisi ile ortaya çıkan açık türüdür. Bu açık yöntemi ile iktisadi dalgalanmaların bütçe üzerinde ortaya çıkardığı etkilerin açıklanması hedeflenmektedir. Uygulanan ekonomi politikalarının konjonktüre bağlı olarak değişmeler göstermektedir ve bu durum maliye politikalarını ve dolayısıyla bütçeyi doğrudan etkilemektedir (Günay, 2006:75).

Makro ekonomik dengeler açısından bakıldığında toplam talep ile bütçe açıkları arasında doğrudan bir ilişkinin varlığı ortaya çıkmaktadır. Dönemsel ve yapısal açık, kamu kesimin mali durumundaki dönemsel dalgalanmalar sebebi ile ortaya çıkan değişmeler ile bağımsız politika uygulamaları sonucu ortaya çıkan değişmeler arasındaki farkı ortaya koymayı amaçlamaktadır (Egeli, 2002:38).

2.6. Yurtiçi ve Yurt Dışı Açık

Yurtiçi açık, ödemeler dengesini doğrudan etkileyen işlemleri hesaba dahil etmeyen, geleneksel açık olarak bilinen açık türünün sadece yurtiçinde gerçekleşen

ekonomik işlemlerden doğan bölümünü kapsayan bir açık ölçüm yöntemidir. Bu açık türü ile kamu kesiminin ülke içerisindeki yapmış olduğu ekonomik faaliyetlerin genişletici etkisi ölçülmeye çalışılır. Örnek olarak; petrol gelirleri ve dış yardımlarla finanse edilen yurtiçi mallara yönelik yapılan kamu harcamaları, yurtiçi açığa sebep olmakta ve toplam talebi, söz konusu harcamaların yurtiçi vergi gelirleri ile karşılanması durumunda, olması gereken düzeyden daha fazla artırmaktadır. Yurtdışı ve yurtiçi açık hesaplamalarının ayrımının yapılmasının sebebi, kamu kesiminin dış borç servisi yükümlülükleri ve ithalat hacmine bağlı olarak olası bir devalüasyonun etkilerinin değerlendirilmesinde önemli hale gelmektedir (Günay, 2006:76).

Yurtiçi açık özellikle petrol zengini ülkeler açısından önemli hale gelmektedir. Çünkü bu ülkelerin kamu kesimine ait petrol şirketleri marifetiyle elde ettiği döviz gelirleri, ihracat gelirleri içinde oldukça yüksek bir paya isabet etmektedir. Söz konusu petrol gelirlerinin kamu finansmanında doğrudan kullanılması maliye politikasının genişletici etki yapmasına sebep olmaktadır ve bu durum geleneksel açık yöntemiyle tam olarak ortaya koyulmaz. Bu bağlamda yurtiçi açık alternatif bir ölçüm yöntemi olarak önemli hale gelmektedir (Şen ve Sağbaş, 2004:17).

Kamu kesiminin dış alem ile ekonomik etkinliklerinin büyük miktarlarda gerçekleşmesi durumunda, geleneksel açık yöntemi yanlış sonuçlar ortaya koyabilmektedir. Yurtiçi açık, ekonomik faaliyetlerin yurtiçinde kalan kısmını doğrudan etki eden bütçe unsurlarını ve yurtdışı açık ise, ekonomik faaliyetlerin dış alem kısmı ile doğrudan bağlantılı bütçe unsurları kapsayacak biçimde ölçmeyi hedeflemektedir.

3. BÜTÇE AÇIKLARI ÜZERİNDE ETKİLİ OLAN MAKRO EKONOMİK FAKTÖRLER

3.1. Enflasyon

Enflasyon, belirli bir ekonomi içinde fiyatlar genel seviyesinde yaşanan sürekli artış olarak ifade edilmektedir. Söz konusu artış bir defaya mahsus olmadığı gibi, çok sayıda maldan oluşan bir sepetin genelinde yaşanan artış miktarını tanımlamaktadır. Sepet içerisinde yer alan bazı malların fiyatlarında gerileme yaşansa bile sepetteki tüm malların ortalama fiyatı referans alındığından fiyatlar genel düzeyi artabilmektedir. Bu bağlamda enflasyonu, tüm malların fiyatlarında yaşanan artış olarak dikkate almak gerekmektedir (Ünsal, 2007: 13-14). Enflasyon, mal ve

hizmet fiyatların da yaşanan değişmelerinin belirli bir yöntemle ortalamasının alınması yolu ile hesaplanmaktadır.

İktisat literatüründe enflasyon ile bütçe açıkları arasında bir etkileşimin olduğu teorik olarak ileri sürülen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Enflasyonist süreçler bütçe gelir ve gider kalemleri arasında giderler lehine artışı sebep olurken, oluşan bütçe açıkları da enflasyon oranlarının yükselme sürecini desteklemektedir. Enflasyon, bütçe gelirlerinin reel değerini düşürmesi nedeniyle bütçe açıklarının oluşumuna sebep olmaktadır. Bütçe açıkları, Merkez Bankası'nın para basması yöntemiyle finanse edilmesi durumunda toplam para arzı artacak ve sonuç olarak artan para arzına bağlı olarak enflasyonist etki ortaya çıkacaktır. Bu bağlamda her iki değişken arasında karşılıklı bir etkileşimin var olduğu ileri sürülmektedir. (Abdioğlu ve Terzi, 2009: 195-196).

Ekonomik temel denge unsurları olan; gelir dağılımı, kaynak dağılımı, yatırım ve tasarruf dengesi ve mali istikrarsızlık gibi durumların nedeni olarak görülen enflasyon ile bütçe açıkları arasında çift yönlü ilişkinin var olduğu ileri sürülmektedir. Artış eğilimi süreklilik gösteren bütçe açıkları enflasyon oranlarını yükseltmekte diğer yandan yüksek enflasyonda bütçe açıklarına zemin hazırlamaktadır (Aslan, 1997:3).

Enflasyon ve bütçe açıkları ilişkisi literatürde, Fisher etkisi ve Tanzi etkisi olarak bilinen iki teori ile açıklanmaktadır. Fisher, enflasyon ile nominal faiz arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır. Irving Fisher enflasyon ile bütçe açıkları arasında pozitif yönlü bir ilişkinin var olduğunu ileri sürmüştür. Fisher'in teorisine göre nominal faiz oranları, reel faiz oranları ve beklenen enflasyon oranlarının toplamına eşittir. Fisher nominal faiz oranları ve beklenen enflasyonun eş anlı olarak hareket ettiğini ifade etmektedir (Fisher, 1930: 27). Para arzı miktarının artırılması nominal faiz oranını ve enflasyonu oranını artıracak ancak reel faiz oranlarını etkilemeyecektir (İncekara ve diğerleri, 2012: 397). Enflasyon oranlarının artması beraberinde nominal faiz oranlarını da artıracığından kamu kesiminin borçlanma maliyeti de artacak ve sonuç olarak bütçe açığı büyüyecektir.

Enflasyon oranlarındaki artış, vergi gelirlerinin tahsilatındaki gecikme süreci ve vergi sisteminin esnekliği gibi sebeplere bağlı olarak kamu kesimin elde ettiği vergi gelirinin reel değerini düşürmektedir. Vergiyi doğuran olay ile vergi tahsilatı arasında geçen süre, tahsilat gecikmesi olarak ifade edilirken; vergi gelirlerinin milli gelirden yaşanan değişmelere bağlı olarak ortaya koyduğu duyarlılığa ise vergi sistemi esnekliği denilmektedir. Tanzi'ye göre vergi tahsilatında yaşanan ortalama

gecikme süresi kısa ve vergi sisteminin fiyat esnekliği birden (1) büyük ise vergi gelirlerinin reel değeri değişmezken, tersi durumlarda enflasyon vergi gelirlerinin reel değerini düşürmektedir (Tanzi, 1978:424).

Gelişmekte olan ülkelerde enflasyon ülkelerde kamu kesiminin gelir ve giderleri arasındaki fark gelirler lehine artmakta ve sonuç olarak bütçe açıkları oluşmaktadır. Enflasyon ve bütçe açıkları arasında oluşan bu pozitif yönlü ilişki literatürde Tanzi etkisi olarak ifade edilmektedir (Abdioğlu ve Terzi, 2009: 195-196).

Yüksek enflasyonun bütçe açıkları üzerinde nasıl bir etki oluşturacağı, kamu gelirlerinin yükselen fiyatlara verdiği tepkiye bağlı olarak gelişmektedir. Vergilerin, fiyatın ve gelirin belli bir oranı olarak toplanması durumunda artan enflasyona bağlı olarak kamu gelirleri de artacaktır. Ancak enflasyon sonucu vergiden kaçınma durumu ortaya çıkarsa bu da toplam kamu gelirlerini azaltacaktır. Literatürde Olivera-Tanzi etkisi olarak adlandırılan bu durum, enflasyon oranı ile bütçe açığı arasında oluşan bu negatif durumu açıklamaktadır (Parasız, 2002:57).

Fisher ve Tanzi etkileri enflasyon ile bütçe açıkları arasında pozitif bir ilişkinin varlığını ileri sürmektedir buna karşın iki değişken arasında negatif yönlü bir ilişkinin varlığını ileri süren Patinkin etkisi olarak isimlendirilen bir diğer teori mevcuttur. Enflasyonist süreçlerin vergi gelirlerinin reel değeri üzerinde yaptığı aşındırma etkisinin yanı sıra, yüksek enflasyon oranları ise reel harcamaları negatif yönlü olarak etkilemektedir. Yüksek enflasyon oranlarının reel harcamalar üzerinde ortaya çıkardığı bu negatif etki literatürde “Patinkin etkisi” olarak ifade edilmektedir (Abdioğlu ve Terzi, 2009: 195-196). Patinkin, 1985 öncesi İsrail bütçe politikalarını incelemiş, koalisyon hükümetleri marifetiyle harcamaların artırıldığını ve bu durumun planlanan harcamaların beklenen kamu gelirlerini aşmasına sebep olduğunu ifade etmiştir. Sonuç olarak oluşan bütçe açıklarının emisyonla finanse edilmesi durumunda ise enflasyon yükselecek ve reel kamu harcamalarının değeri düşecektir (Patinkin, 1993: 115).

Bütçe açıkları ile enflasyon arasındaki etkileşim üzerinde yapılan iki önemli teori daha mevcuttur. Bunlardan birincisi Monetarist görüş, ikincisi ise Fiyat Düzeyi Mali Teorisi (FTPL) olarak isimlendirilmektedir.

Monetarist görüş; para azındaki değişmelerin kısa dönemde istihdam, üretim, reel faiz ve enflasyon gibi makro değişkenleri etkilediğini ancak uzun dönemde fiyatlar genel düzeyi dışındaki diğer değişkenlerin denge seviyesine geri geldiğini ileri sürmektedir. Para arzının artırılması nominal bir değişken olan fiyatlar üzerinde

etkili olmakta ve enflasyon sorununu ortaya çıkarmaktadır (Friedman, 1975: 21). Bütçe açıklarının para arzının artırılması yolu ile kapatılması miktar teorisinin bir sonucu olarak enflasyona sebep olmaktadır.

Bütçe açıklarının yüksek düzeyde gerçekleşiyor olması, merkez bankasının para arzını artırmaya dahi enflasyon oranlarının artmasına sebep olabilmektedir. Bu durum kamu kesiminin borçlanma ihtiyacının artması sonucu faiz oranlarının yükselmesine ve özel kesim yatırımlarının dışlanmasına neden olabilmektedir. Özel kesim üretim miktarında olası azalma durumu, belirli bir nakit denge düzeyi için mevcut mal miktarının azalmasına ve sonuç olarak enflasyonun yükselmesine sebep olabilmektedir (Akçay ve diğerleri, 1996: 1).

Borçlanma yolu ile bütçe açıklarının finanse edilmesi, ödünç verilebilir fonlara olan talebi artıracak ve bu durum faiz oranlarının yükselmesine sebep olacaktır. Bütçe fazlasının verildiği dönemlerde ise ödünç verilebilir fon arzını artıracak ve sonucunda borçlanma faiz oranları düşecektir. Bu bağlamda bütçe politikalarının tek olarak; enflasyon, deflasyon, nominal gelir ve konjonktürel dalgalanmalar üzerinde önemli bir etkisi olmamaktadır (Friedman ve Heller, 1969: 50-51).

Monetarist görüşün ileri sürdüğü fiyatlar genel düzeyi ve enflasyon oranlarının temel belirleyicisi para arz miktarı olduğu düşüncesi, FTPL yaklaşımı tarafından eleştiriye tabi tutulmuştur. Bu yaklaşım fiyatlar genel düzeyinin temel belirleyicisi olarak bütçe açıkları sonucu oluşan borç stoklarının olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda fiyat istikrarının sağlanabilmesi için bütçe açıklarının kontrol edilmesi gerekmektedir (Woodford, 1996: 21). Ayrıca FTPL yaklaşımına göre para basma ile bütçe açıklarının finanse edilmesi durumu da enflasyon oluşturmaktadır. Bütçe açıklarının süreklilik arz ettiği ve borç stokunun yüksek seviyelerde olduğu ekonomilerde merkez bankasının bağımsız politikaları da enflasyonun kontrolünde yetersiz kalabilmektedir. Enflasyon ile mücadelede para ve maliye politikası eş güdümlü olarak kullanılmalıdır (Günaydın, 2004: 167).

Bütçe açıklarının finansman yöntemi enflasyon üzerinde oluşturacağı etki açısından oldukça önemlidir. Merkez bankasının para basması yoluyla açık finansman yöntemi teorik olarak enflasyon yaratan bir durum olarak ifade edilmektedir. Bu durum açık finansman için kamu kesimini iç borçlanmaya yöneltmektedir. İç borçlanma, gerçek kişiler, tüzel kişiler, ticari bankalar ve merkez bankası gibi kurumlar vasıtasıyla yapılmaktadır. İç borçlanma gerçek ve banka harici kurumlardan yapıldığında para arzı üzerinde bir etki oluşturmamaktadır. Bu bağlamda iç borçlanmanın fiyatlar genel seviyesi üzerinde etki oluşturacak şekilde

bir durumu ortaya koyması ihtimali sadece ana para ve faiz ödemeleri dönemlerinde ortaya çıkmaktadır (Kesbiç ve diğerleri, 2005: 84).

Borçlanmanın, enflasyon üzerinde olumsuz etkiler yaratacağını savunun önemli görüşlerden biri de “Hoş Olmayan Monetarist Aritmetik” olarak isimlendirilen teoridir. Bu teori Sargent ve Wallance tarafından (1981) ileri sürülmüş ve teoriye göre bütçe açıklarının borçlanma ile finansmanı uzun vade fazladan enflasyon riski oluşturacağı ifade edilmiştir (Büyükakın ve Erarslan, 2004: 28). Borçlanma ana para ve faiz ödemelerinin, yeni tahvil ihraçları ile çevrilmesi durumu ise toplam borç yükünü artırarak ekonominin reel büyümesini aşan oranlarda faiz yükümlülükleri ortaya çıkarmakta ve sonuç olarak bütçe açıkları kronik hale gelmektedir (Sargent ve Wallace, 1981: 2).

İç borçlanmanın, açık finansmanında kullanılması Ricardo-Barro denkliği açısından da değerlendirilmiştir. Barro, bireylerin borçlanma ve vergileri mükemmel ikame olarak gördüğünü ifade etmektedir. Kamu kesimi açık finansmanında borçlanmanın aktif olarak kullanılması vergi yükünün gelecek dönemlere aktarılmasına sebep olmaktadır. Götürü vergi indirimi kaynaklı oluşan bütçe açıklarının borçlanma ile finansmanı faizleri oranlarını artırmakta ve bu durum bireylerin söz konusu indirim veya kamu kesimi harcamalarındaki artış miktarı kadar tasarruf artışına gidecekleri ifade edilmektedir. Ricardocu olmayan FTPL yaklaşımı ise borç ve vergilerin mükemmel ikame olmadığını ve iç borçlanmanın geleceğe vergi yükü aktarımına sebep olmadığını ifade etmektedir. Vergi indirimi kaynaklı açıkların borçlanma ile finansmanı durumu özel kesim net servet miktarını artırarak toplam tüketim miktarını artırdığını ve sonuç olarak faiz oranlarını artırdığı ifade edilmektedir (Barth ve diğerleri, 1986: 27).

Bütçe açıklarının finansmanı için dış borçlanma kaynakları da alternatif olarak kullanılmaktadır. Dış borçlanma, ülke dışından kaynak aktarımı gerçekleştiriliyor olması sebebiyle kısa dönemde ülke içinde enflasyonist etki yaratabilmektedir. Dış borçlanma ile sağlanan kaynakların toplam talep miktarını artırması bu enflasyonist etkiyi açıklamaktadır. Dış borçlanma ülke döviz kurları üzerinden etki oluşturmaktadır, borçlanmanın yapıldığı dönemlerde ülke para birimi yabancı paralar karşısında değerlenmekte bu durum ithalat malları ucuzlatmakta, dış borç ödeme dönemlerinde ise tersine etki yaparak ülke para biriminin değerini düşürerek ihracat üzerinde olumlu etkilemektedir.

Bütçe açıkları makro ekonomik değişkenler üzerinde etkisi özellikle enflasyon üzerinden değerlendirildiğinde, bütçe açıkları ile enflasyon oranları arasında

karşılıklı etkileşimin var olduğu teorik olarak ifade edilmektedir. Bütçe açıkları ile enflasyon oranları arasındaki etkileşim açıkların finansmanı üzerinden incelenmiş ve açık finansman yöntemine bağlı olarak enflasyonist etkilerin nasıl ortaya çıkacağı vurgulanmıştır. Bu bağlamda bütçe açıklıklarının finansman yöntemleri içinde en fazla enflasyonist etki yaratan finansman yöntemi olarak parasallaşma olduğu vurgulanmıştır. Bütçe açıklıklarının enflasyonist etkilerinin incelendiği çalışmaların üzerinde durduğu temel önerme olarak; enflasyonist etkilerin ortadan kaldırılabilmesi için ekonomi politikası araçlarının tamamının eş güdüm içerisinde kullanılması gerekliliği gelmektedir.

3.2. Faiz Oranları

Faiz, üretim faktörlerden biri olan sermayenin belirli bir zaman dilimi için kullanılması veya alıkonulması sebebiyle sermayedara ödenmesi gereken miktar olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle faiz, sermayedarın belirli bir zaman dilimi için parasının likiditesinden vazgeçerek borç vermesi karşılığında, oransal olarak aldığı parasal miktarı tanımlamaktadır. Belirli bir süre için verilen sermayenin fiyatı olan faizin belirlenmesinde para arz ve talebi, borçlanma vadesi, yatırım talebi, alternatif yatırım araçlarının durumu, sermayenin marjinal etkinliği, likidite ve risk derecesi, ileriye yönelik beklentiler ve piyasa yapısı gibi faktörler etkili olmaktadır. Faiz ilişkisi incelendiğinde borç veren açısından elde ettiği getiri, borç alan için ise katladığı maliyet ve oransal büyüklük olarak ekonomik kararları etkileyen ve belirleyen önemi bir unsurdur (Korukçu, 1993:15).

Ekonominin içinde bulunduğu konjonktüre bağlı olarak kamu harcamalarının artırılarak kamu gelirlerinden fazla yapılması bütçe açıklarına sebep olmaktadır. Oluşan bütçe açıkları enflasyonist etkiler ortaya çıkardığı için para ve maliye politikası birlikte kullanılarak, enflasyon ile mücadele edilmelidir. Bu bağlamda para politikasının bir unsuru olan faiz oranları üzerinden enflasyon ile mücadele edilmektedir. Ancak faiz unsurlarının ne şekilde kullanıldığı enflasyon trendinin yönünün belirlenmesi açısından oldukça önemlidir (Ataç, 2012: 232).

Kamu kesimi bütçe açıklarının faizler üzerindeki etkisini literatürde açıklayan iki karşıt görüş mevcuttur. Bu görüşler Neoklasik, Keynesyen ve Ricardian modellerdir. Neoklasik ve Keynesyen görüşün etkinliği, açıkların faizlere etkisinin yüksek harcama miktarının ve refahın para talebindeki etkileri ile incelendiği analiz modelini temsil etmektedir. Ricardian görüşte ise, bütçe açıklarının borçlanma ile finansmanının gelecekteki vergi borçlarının cari değeri olarak kabul ediliyor olması

dolayısıyla refah üzerinde etkisinin oldukça sınırlı kalacağı vurgulanmaktadır (Saleh, 2003: 29).

Kamu kesimi bütçe açıkları, borçlanma veya yurtiçi kredi genişlemesi yöntemleri ile finanse edilmelidir. Bütçe açıklarının emisyon yoluyla finanse edilmesi enflasyonist etkiler ortaya çıkarmaktadır. Borçlanma yolu ile finansman ise faiz oranlarını yükselterek, faiz esnekliği yüksek harcama türlerinde dışlama etkisi ortaya çıkarabilmektedir. Finansal dışlama etkisi olarak adlandırılan bu durum kamu kesimi iç borçlanma senetlerine yönelimi artırarak, özel kesim borçlanma senetlerine olan talebi düşürmektedir (Bulut, 2002: 70).

Borçlanma, faiz oranları iki şekilde yükseltmektedir. Birincisi açıkların süreklilik gösterdiği durumlarda, borçlanma ihtiyacının artış oranının gelirlerin artış oranından daha hızlı artması faiz oranları üzerinde baskı oluşturmaktadır. İkinci olarak ise; borçlanma piyasasında kamu borçlanma senetlerinin artması sonucu risk primlerinin yükselmesi ve bu duruma bağlı olarak reel iç borç oranları artış eğilimi göstermektedir (Özatay ve Sak, 1996: 36-37).

Açık finansmanında borçlanmaya alternatif olarak emisyona başvurulması faiz oranları üzerinde kısa dönemde etki göstermemektedir. Toplam para miktarında yaşanan artış kısa dönemde toplam talebi artırmakta ve buna bağlı olarak artan kamu gelirleri bütçe açıklarını düşürmektedir. Ancak uzun dönemli etkiler açısından durum değerlendirildiğinde ise artan enflasyon faiz oranları üzerinde baskı oluşturarak onların da yükselmesine ve sonuç olarak yatırımların düşmesine sebep olmaktadır (Direkçi, 2006: 49).

Kamu kesimi, bütçe açıklarını finanse edebilmek için faiz oranlarını yüksek tutma eğilimi göstermektedir. Bütçe açığı finansmanı için yüksek tutulan faiz oranları yabancı sermayenin ülke ekonomisine yönelmesine sebep olmaktadır. Bu durum ülke para biriminin güçlenmesini sağlamaktadır. Güçlenen yerel para ithalatı olumlu etilerken, ihracatı olumsuz etkilemekte ve sonuç olarak dış ticaret açığına sebep olabilmektedir.

Kamu kesimi açıklarının faizler üzerinde çeşitli etkiler ortaya çıkarma ihtimali var olduğundan net bir değerlendirme yapmak oldukça zordur. Çünkü açıkların faiz oranları üzerinde ortaya çıkaracağı etki ekonominin diğer koşullarına bağlı olarak gelişmektedir. Genel kabul; kamu açıkları için ihtiyaç duyulan finansmanın, borçlanma ile sağlanması durumunun faiz oranlarını artıracığına yöneliktir.

Yapılan ampirik çalışmalar ise kamu kesimi açıklarının, faizler başta olmak üzere ekonomik parametreler üzerinde çeşitli etkiler ortaya çıkardığını göstermektedir.

3.3. Döviz Kurları

Belirli bir tarihte geçerli olan iki farklı ülke para biriminin göreceli fiyatına nominal döviz kuru denilmektedir. Örnek olarak belirli bir tarihte bir ABD dolarının kaç İngiliz Sterlini karşılığını gösteren değer, nominal döviz kurudur. Nominal döviz kuru, bir ülke para biriminin yabancı ülkelerin para birimleri arasındaki değerinin zamana yayılı olarak incelenmesini olanaklı hale getirmektedir. Efektif döviz kuru endeksi veya nominal döviz kuru endeksi ortalama nominal döviz kurundaki değişim değerlerini vermektedir (Pilbeam, 1998:11)

Nominal döviz kurlarının ülkedeki enflasyon oranlarına göre ayarlanmış değerine ise reel döviz kuru denilmektedir. Aynı para cinsinden yurtiçi fiyatların, yurtdışı fiyatlara oranlanması bize reel döviz kurlarını vermektedir. Reel döviz kurları ülkelerin dış ticaret hacimleri üzerinde oldukça etkilidir. Bir ülkedeki fiyatların göreceli olarak artması o ülkenin mal ve hizmet fiyatlarını diğer ülkelerin mal ve hizmet fiyatları karşısında pahalılaştıracaktır ve bu duruma bağlı olarak ihracat azalacak ve ithalat artacaktır. Bu durumun sonucunda ortaya çıkacak olan enflasyondan korunmak için bireyler yabancı para talebini artıracaktır (Livingston, 1996:381).

Bütçe açıklarının finansal piyasalar üzerinden özel yatırımlar başta olmak üzere ekonomik değişkenleri etkilemesinde döviz kurları etkili olmaktadır. Artan bütçe açıklarına eşlik eden değerlenmiş kurlar dış finansman ihtiyacını artırmaktadır. Bu durum yabancı sermaye girişine bağımlı hale gelmiş olan ülkeler açısından özellikle ödemeler dengesinde çeşitli risklerin oluşmasına sebep olmaktadır.

Bütçe açıklarının finansmanında kullanılan araçlar farklı ekonomik etkiler ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda emisyon başvurusu enflasyona, iç borçlanmaya başvurusu faizlerin artmasına ve dış borçlanmaya başvurmak ise kurlardaki dengenin bozulmasına, cari dengenin bozulmasına ve ödeme dönemlerinde döviz rezervlerinin azalmasıyla sebep olmaktadır. Kamu açık finansmanında karşılaşılan bu durumların sonucu olarak bütçe açıkları ile döviz kurları arasında bir etkileşim ortaya çıkmaktadır. Söz konusu ilişki özellikle enflasyon üzerinden etkili olmaktadır. Enflasyonu parasal bir durum olarak gören iktisatçılar dahi açık finansmanının parasal tabanın genişletilmesi yoluyla sağlanmasının enflasyonu

artırdığını bu nedenle enflasyonun mali bir olay olarak ortaya çıktığını ifade etmektedirler. Diğer ekonomik faktörler sabitken enflasyonun artması reel kurları yükselmesine sebep olmakta bu durumda ülke mal ve hizmet fiyatlarının pahalı hale getirmekte ve sonuç olarak dış ticaret dengesi ülke aleyhine bozulmaktadır. Dış ticaret dengesinin bozulması durumu ödemeler dengesini olumsuz etkileyerek kurlar üzerinde önemli etkiler oluşturmaktadır (Spencer ve Ames, 1993:417).

Kamu kesimi bütçe açıklarının dış borçlanma ile finanse edilmesi yerli paranın değerini artırmakta ve yabancı para birimleri düşürmektedir. Düşük değerli kurların en önemli etkisi dış ticaret dengesi üzerinden ortaya çıkmakta ve kolay hale gelen ithalat artarken, ihracat azalmaktadır. Ancak sonuç olarak ülke üretim gücünün aleyhine yaşanan bu durum, zamanla dövize olan ihtiyacı artırmakta ve devalüasyona sebep olmaktadır. Kurlarda yaşanan artış ithal mal ve hizmetlerin fiyatlarını artırmakta bu durumda enflasyonist etkiler ortaya çıkarmaktadır.

Kamu kesimi açıkları ile enflasyon arasında pozitif yönlü bir ilişki mevcuttur. Açıklara bağlı olarak ortaya çıkan enflasyon reel döviz kurlarını olumsuz etkileyerek mal ve hizmet fiyatlarını artırmakta ve sonuç olarak ödemeler dengesinin negatif etkilemektedir. Dış borçlanma ödemeleri ve dış ticaret açığı etkisi döviz rezervlerini azaltmaktadır. Sınırlı rezerve sahip ülkeler mevcut durumla mücadele edebilmek adına kurlara müdahale edecek önlemler almak durumunda kalmakta ve böylece reel döviz kurları artırılmış olmaktadır (Posner, 1987:408).

Bütçe açıklarının finansmanında kullanılan yöntemlerin bazılarının doğrudan bazılarının daha dolaylı olarak döviz kurlarında etkiler oluşturduğunu ifade edilmektedir. Dış borçlanma, ülkeye yabancı para girişini artırdığı için döviz kurlarının değerini düşüren, ödemeler döneminde ise kurların artmasına sebep olan bir etkiye yol açmaktadır. Parasallaşma, döviz talebini artırdığı ve enflasyon oluşturduğu için kurların yükselmesine sebep olmaktadır. İç borçlanma ise kısa vade dolarizasyonun önüne geçebildiği ölçüde döviz kurların baskılama etkisi göstermektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaç duyduğu finansman ihtiyacı ve enflasyon ve bütçe açıkları ilişkisi üzerinden döviz kurlarının sürekli artan eğilim göstermesi gibi ekonomik etkenler yerel para birimlerinin değerini azaltan etkenler olarak sıralanmaktadır. Bu bağlama uygulanan ekonomi politikaları döviz kurlarının yönünün belirlenmesinde bütçe açığını da içine alacak şekilde pek çok değişkenin etkisiyle belirlenmektedir. Dış ticaret açıkları, bütçe açıkları ve açığın finansman şekli, enflasyon, vergi politikaları, kamu-özel kesim harcama ve yatırım tercihleri gibi pek çok faktör döviz kurlarının belirlenmesinde etkili olmaktadır.

3.4. İstihdam

Klasik iktisadi düşünce, mal ve faktör piyasalarının tam istihdam seviyesinde olduğunu, yaşanan eksik istihdam durumlarının ise arz ve talep dengesinde yaşanacak değişmelerle kendiliğinden denge seviyesine geleceğini ifade etmektedir. Ancak bu teori 1929 yılında yaşanan ekonomik bunalım sonrasında Keynes tarafından eleştiriye tabi tutulmuştur. Keynes, ekonominin her zaman tam istihdam düzeyinde dengede olmadığını ve eksik istihdam seviyesinde de ekonomik dengenin sağlanabileceğini ifade etmiş ve eksik istihdam sorunun ancak devlet müdahalesi ile giderilebileceğini savunmuştur. Devlet efektif talebi artıracak, tüketim ve yatırım harcamalarına yönelerek tam istihdamı sağlamalıdır (Buiter, 1985:75).

Toplam harcamalar içerisinde kamu kesiminin cari ve yatırım harcamaların payı önemli bir yer tutmaktadır. Kamu kesimi işsizliğin yüksek olduğu bir ekonomide yapacağı harcamalar ile toplam talebi artırıp, istihdam oranını artırabilir. Kamu kesimi yapacağı alt yapı yatırımları ile özel sektör kesim yatırımlarının artmasını sağlayarak işsizliğin azalmasını sağlayabilir. Ancak kamu kesiminin yaptığı harcamaların bütçe açıklarına sebep olması ve bu açıkların faiz oranlarını yükseltmesi yatırımları dışlama riski ile karşı karşıya bırakmaktadır (Bulut, 2002:73).

Kamu kesimi açıklarının sebep olduğu enflasyonist ortam, ekonomik istikrarın sürdürülebilir olmaktan uzaklaştırdığından geleceğe yönelik beklentileri olumsuz etkilemekte, tasarrufları azaltmakta ve belirsizlik oluşturmaktadır. Olumsuz ekonomik konjonktürün varlığı yeni yatırımların yapılması olanaksız hale getirmekte ve dolayısıyla istihdamı negatif etkilemektedir. Kamu açığı kaynaklı enflasyon makro ekonomik dengeleri olumsuz etkilememekte ve işsizliğin asıl kaynağını oluşturmaktadır.

Kamu kesimin istihdam kapasitesinin üstünde personel sayısının var olduğu gelişmekte olan ülkelerde, açık kaynaklı enflasyon reel ücretleri aşındırır da istihdam oranlarının sürekli artış eğiliminde olması dolayısıyla personel harcamalarının toplam harcamalar içindeki payı artış eğilimindedir. Olması gereken istihdam seviyesinin aşılmış olmasından dolayı ortaya çıkan harcamaların, bütçe üzerinde oluşturduğu yükten kurtulmak için çeşitli tedbirler alınmalıdır. Ancak kamu sektöründe istihdamı azaltmanın veya durdurmanın da çeşitli ekonomik ve sosyal maliyetleri olacaktır (Mackenzie, 1996:44).

3.5. Büyüme

Bir ülke ekonomisinin milli gelir miktarının bir önceki yıla göre ortaya çıkan artış miktarına ekonomik büyüme, aralarındaki artış miktarının oransal büyüklüğüne ise büyüme hızı denilmektedir. Üretim faktörlerinin etkin kullanımı, sermaye stoğundaki artış, doğal kaynakların gelişimi ve teknolojik ilerleme ekonomik büyümenin belirleyicisi olmaktadır.

Büyüme insanların daha fazla mal ve hizmet tüketmelerine, daha çok gelir elde etmelerine, refah seviyelerinin artmasına imkân sağlamaktadır. Ekonomik büyüme olmaksızın yaşam standartlarını yükseltilmesi yüksek enflasyon, ödemler dengesi sorunları gibi makro problemleri ortaya çıkarmaktadır. Büyüme gelir dağılımındaki eşitsizliklerin giderilmesini olanaklı hale getirip, yoksul kesimlere sosyal transferleri kolaylaştırmaktadır. Büyümenin getirdiği refah etkisiyle bireylerin tüketim alışkanlıkları olumlu anlamda değişebilmekte, çevreye daha duyarlılığı artmakta ve toplumların hukuki gelişmişlik seviyesi yükselmektedir (Soloman, 1994:528).

Ekonomik büyümenin gerçekleştirilebilmesinde kamu kesimine de önemli görevler düşmektedir. Piyasa aksaklıklarının giderilmesinde, maliye politikası araçlarının telafi edici etkileri ile özel kesim desteklenebilmekte ve aksaklıkları gideren çeşitli düzenlemeler yapılabilmektedir. Kamu harcamaları yoluyla fiziki ve beşerî sermaye yatırımlarının artırılması ekonomideki toplam üretim miktarını artırılabilir.

Kamu harcamaları ile büyüme arasında bulunan pozitif ilişki, özel sektörün daha başarılı olacağı alanlarda kamu kesiminin ekonomik faaliyetlerin artırılması ve açık finansmanında kullanılan yanlış yöntemler ile bozulabilmektedir. Kamu kesiminin ekonomideki payını özel kesimi dışlayacak şekilde artırması büyümeyi olumsuz etkilemekte ve kaynak dağılımını bozmaktadır.

Kamu kesimi açıkları ile büyüme arasındaki ilişkinin negatife dönmesinin başlıca üç nedeni vardır. İlk olarak, açık finansmanı için daha fazla vergi gelirine ve borçlanmaya ihtiyaç duyulmakta bu durum ise özel kesimin yapacağı yatırımlardan vazgeçmesine sebep olarak dışlanma etkisinin ortaya çıkmasına sebep olabilir. İkinci olarak, kamu kesiminin başlangıçta verimli alanlarda yaptığı yatırımlar zamanla özel kesim tarafından yapılması gereken alanlara kayma bilmekte bu durumda kaynakların etkin kullanılamaması sorununu ortaya çıkarmaktadır. Üçüncü olarak ise, siyasi karar alma sürecinin piyasaya göre daha hantal olması

sebebiyle ekonomik ve teknolojik gelişmelere hızlı reaksiyon gösterememesi gelmektedir (Gwartney, 1998).

Mevcut ekonomik kaynaklara ek talep oluşturan kamu açıkları bazı nedenlerden dolayı ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etki yapabilmektedir. Bu açıdan durum değerlendirildiğinde dört nedenler sıralanabilir. Bunlar; açıklar yüksek faiz ve enflasyon nedeni olabilmektedir, açıklar yüksek borç yükü oluşturması nedeniyle sürdürülebilir değildirler, açıklar zamanla kamu kesiminin büyümesine neden olmakta ve özel kesimin dışlanmasına sebep olmaktadır ve son olarak açıkların karşılanması için vergilerin artırılması ikame etkisi oluşturarak insanların daha az çalışmasına ve bu nedenle büyümenin düşmesine sebep olmaktadır şeklinde sıralanabilir.

Kamu açıkları nedeniyle artan faiz oranları yatırım maliyetini yükseltmekte ve üretim yapmayı zorlaştırmaktadır. Faiz oranlarının büyüme oranlarını geçmesi, kamu kesiminin ödeme gücünün devamı üzerinde risk oluşturmakta ve kamu harcamalarının azaltılıp, gelirlerin artırılması zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Devletin borç yükünün aşırı seviyelere yükselmesi, kreditorlerden daha fazla borç almasını zorlaştıracığı ve iflas riski artıracığından dolayı büyümeyi olumsuz etkilemektedir (Maxwell, 1996: 29).

İç borçlanma yoluyla bütçe açıklarının finanse edildiği ve faiz oranlarının serbest piyasa tarafından belirlendiği ekonomilerde, borçlanmanın artması faiz oranlarını yükselterek ekonomik büyümeyi negatif etkilemektedir. Kamu kesiminin para ve sermaye piyasalarında yapacağı büyük miktarda işlemler fon arz ve talep dengesini olumsuz etkileyerek özel kesimin dışlanmasına veya faiz oranlarının yükselmesine neden olabilmektedir (Saleh, 2003:1).

Kamu açıklarının borçlanma yerine emisyon ile finansmanı özel kesim üzerinde dışlama etkisi ortaya çıkarmayabilmektedir. Çünkü toplam para miktarının merkez bankası tarafından artırılması durumu faiz oranlarının düşmesine sebep olmakta ve düşük faiz ortamı özel kesim yatırımlarını teşvik etmektedir (Tobin, 1997:221).

Bütçe açıkları ve büyüme arasındaki ilişki genel olarak değerlendirildiğinde, açıkların finansmanında kullanılan araçların büyüme üzerinde etkileri farklı şekilde ortaya çıkmaktadır. Kamu kesimi açıklarının merkez bankası kaynakları ile finanse edilmesi özel kesimin dışlanmasına sebep olamaması nedeniyle büyüme üzerinde olumlu etkiler ortaya çıkarmaktadır. Ancak emisyon hacminin artırılmasını

enflasyon oranlarını yükselterek, bütçe açığı ile enflasyon oranları arasında oluşması muhtemel sorunları ortaya çıkarmaktadır.

Diğer yandan kamu kesimi açıklarının borçlanma ile finansmanı faiz oranları yükseltmekte ve yükselen faiz oranları yatırım maliyetlerini artırması sebebiyle özel kesimin dışlanması sorunun ortaya çıkarmaktadır.

SONUÇ

Kamu kesiminin elde ettiği gelir ve yapmış olduğu harcamaların, harcamalar lehine fazla olası durumu olarak ifade edilen bütçe açığı, çeşitli hesaplama yöntemleri üzerinden ölçülmektedir. Oluşan bütçe açıkları, mali politika önlemlerinin ne boyutta başarılı olduğunun ölçülmesi açısından oldukça önemlidir. Sürdürülebilir bir mali yapının göstergesi olarak; kamu kesimi toplam borç yükünün gayri safi yurtiçi hasıla oranının belli bir düzeyi aşmaması veya kamu kesimi açıklarının gayri safi yurtiçi hasılaya oranının belli bir seviyeyi aşmaması ölçütleri kullanılmaktadır. Bu bağlamda gerek borçlanma miktarı gerek fiili bütçe açıkları mali politika hedeflerinin belirlenmesi açısından oldukça önemli veriler olarak ifade edilmektedir.

Bütçe açıkları, uygulanan mali politika hedeflerinin temel gösterge olarak kullanılmasına bağlı olarak, açıkların oluşumu üzerinde etkili olan makro ekonomik faktörlerin değerlendirilmesi de meselenin anlaşılması açısından çok önemli hale gelmektedir. Bu bağlamda bütçe açıkları üzerinde etkili makro ekonomik değişkenler olan; enflasyon, işsizlik, döviz kurları ve büyümesi oranları ile açıklar arasında önemli nedensellik bağının varlığı dikkat çekmektedir. Uygulanan ekonomi politikaları, bütçe açıkları üzerinde etkili olmakla birlikte; oluşan bütçe açıkları da makro ekonomik değişkenler üzerinde çeşitli etkiler oluşturmaktadır.

YAZARLARIN BEYANI

Katkı Oranı Beyanı: Yazarlar çalışmaya ortak katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

KAYNAKÇA

- Abdioğlu, Z. ve Terzi, H. (2009). Enflasyon ve Bütçe Açıkları İlişkisi: Tanzi ve Patinkin Etkisi. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 23(2): 195–210.
- Akçay, O. C., Alper, C. E. ve Özmucur, S. (1996). Budget Deficit, Money Supply and Inflation: Evidence From Low and High Frequency Data for Turkey. Bogazici University Department of Economics Research Papers, Sayı: ISS/EC-1996/12.
- Aktan, C. C. ve Dileyici, D. (2010). Vergi Anayasası (Devletin Vergileme Yetkisine İlişkin Anayasal ve Yasal Kurallar. Mali Kurallar, Editörler: Coşkun Can AKTAN, Ahmet KESİK, Fatih KAYA, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayını.
- Aslan H. M. (1997). Enflasyonist Finansman Politikası, Bursa: Ak-Bil Yayıncılık.
- Ataç B. (2012). Maliye Politikası: Gelişimi, Amaçları, Araçları ve Uygulama Sorunları, Gözden Geçirilmiş 9. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Blejer, Mario I. ve Cheasty, A. (1992). The Measurement of Fiscal Deficits: Analytical and Methodological Issues. Journal of Economic Literature. 29(4): 656.
- Buiter, H. W. (1985). A Guide to Public Sector Debt and Deficit. Economic Policy, 1(1): 13-79.
- Bulut, C. (2001). Kamu Açıklarının Enflasyon, Faiz Oranı ve Döviz Kuru Üzerindeki Etkileri. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Coskun, G. (1994). Devlet Bütçesi: Türk Bütçe Sistemi. Dördüncü Basım. Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 1994, s. 12
- Direkçi T. (2006). Kamu Açıklarının Makro Ekonomik Etkileri: Türkiye Çalışması, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Egeli, H. (2002). Mali Açıkların Ölçümüne Yönelik Bazı Gözlemler ve Bu Konuda Gelistirilmiş Alternatif Açık Ölçüleri. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 4(2): 3.

Eisner, R. (1989). Budget Deficits: Rhetoric and Reality. Journal of Economic Perspectives, 3, 73-93

Ertuğruloğlu, M. (1969). Maliye İlmi, (I. Kitap – Maliye İlminin Genel Esasları), Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Yüksek Okulu, A Serisi Yayınları No:8, Ankara: Başnur Matbaası.

Fischer, S. ve Easterly, W. (1990). The Economics of the Government Budget constraint. The World Bank Research Observer, 5(2): 127-142.

Fisher I. (1930). The Theory Of Interest, New York: The Macmillan Company.

Friedman, Milton. Heller, Walter W., (1969). Has Fiscal Policy Benn Oversold?, Monetary vs. Fiscal Policy, W. W. Norton & Company Inc, New York.

Günay, A. (2006). Mali Disiplinin Sağlanmasında Anayasal Denk Bütçe Yaklaşımı ve Türkiye'de Uygulanabilirliği (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.

Gwartney, James D., Lawson, R. and Randall G. Holcombe. The size and Functions of Government And Economic Growth. Washington: Joint Economic Committee, 1998.

İncekara A., Demez S., Ustaoglu M., (2012). Validity of Fisher Effect for Turkish Economy: Cointegration Analysis. Procedia Social and Behavioral Sciences, 8th International Strategic Management Conference, İstanbul Üniversitesi.

Kesbiç, C. Y., Baldemir E. ve Bakımlı E. (2005). Bütçe Açıkları ile Parasal Büyüme ve Enflasyon Arasındaki İlişki: Türkiye için Bir Model Denemesi. Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Sayı: 11(2): 27-40.

Livingston, M. (1996). Money and Capital Markets. Third Edition, Florida, Blackwell Publisher.

Mackenzie, G.A. (1996). Kamu Sektöründe İstihdam” Kamu Harcamaları Rehberi, Der. Keyoung Chu, Richard Hemming, IMF, Çev. Doğan Cansızlar, S. 1995/2, Ankara T.C. Maliye Bakanlığı Yay. 1996, ss.41-44.

Ozatay F. ve Sak G. (1996). 1980 Sonrasında Kaynakların Kamu ve Özel Sektör Arasında Paylaşımı ve Sonuçları. İstanbul: Tusiad Yayınları.

Parasız, M. İ. (2002). Enflasyon Kriz ve Ayarlamalar: Dünyada ve Türkiye'de Kalkınma Makro Ekonomisi Sorunları. Ankara: Ezgi Kitabevi.

Patinkin, D. (1993). Israel's Stabilization Program of 1985, or Some Simple Truths of Monetary Theory. The Journal of Economic Perspectives, 7(2): 103-128.

Pilbeam, K. (1998). International Finance, Second Edition, London, Macmillian Press.

Posner, M. V. (1987). A Survey of the Debateé Private Saving and Public Dept, Edited, Michael J. Boskin, John S. Flemming and Stefano Gorini, New York: Basil Blavkwell.

Saleh, A. S. (2003). The Budget Deficits and Economic Performance: A Survey”, Economics Working Papers, (wp03-12). School of Economics and Information Systems, University of Wollongong. NSW, Australia, 2003).

Sargent T. , Wallace N. (1981). Some Unpleasant Monetarist Arithmetic. Federal Reserve Bank of Minneapolis Quarterly Review. 5(3): 1-17.

Schick, A. (2002). Can National Legislatures Regain An Effective Voice In Budget Policy?. OECD Journal On Budgeting, 1(3): 20.

Soloman, J. (1994). Economics. Second Edition, Harvester New York, Wheasheat Prenttice Hall, 1994.

Şen, H. ve Sağbaş, İ. (2004). Bütçe Açıkları: Teori ve Türkiye uygulaması. Ankara: Seçkin.

Tanzi, V. (1993). Fiscal Deficit Mesurement. IMF Staff Papers. Washington.

Telek, C. ve Ergün, S. (2021). Türkiye’de Demografik Değişikliklerin Enflasyon Üzerindeki etkisi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8(2): 679-696.

Tobin, J. (1977). *Deficit Spending and Crowding Out in Shorter and Longer Runs*. Cowles Foundation Papers, Cowles Foundation, Yale University.

Tüğen, K. (2007). *Devlet Bütçesi (Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Altıncı Baskı)*, İzmir: Bassaray Matbaası.

Türk, İ. (1997). *Maliye Politikası*, Ankara: Turhan Kitapevi.

Ünsal E. M. (2007). *Makro İktisat*, Ankara: İmaj Yayınevi.

Woodford M. (1996). *Control of the Public Debt:A Requirement for Price Stability*. NBER Working Paper, 5684.